

(16) jest estetyczne — nie jest czymś *brzydkim, szpetnym, ohydny*;

(17) ostatecznym przeznaczeniem tego — nie jest *potępienie, skazanie, spustoszenie, ukaranie, unicestwienie, zniszczenie, zagłada, zguba*;

(18) ma w sobie pierwiastek Boski lub jest Bogiem — nie jest *bałwanem, bożkiem, bezbożnością, odpadnięciem [od Boga]*.

BIBLIOGRAFIA

CHWEDEŃCZUK B., *Spór o naturę prawdy*, PIW, Warszawa 1984.

FLIS J., *Konkordancja biblijna do Pisma Świętego Starego i Nowego Testamentu Biblii Tysiąclecia*, Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, Warszawa 1996.

JAN PAWEŁ II, enc. *Fides et ratio*, Pallottinum 1998.

Konkordancja Biblijna do Pisma Świętego Starego i Nowego Testamentu nowego przekładu z języków hebrajskiego i greckiego, wyd. III, Oficyna Wydawnicza „Vocatio”, Warszawa 1995.

LÉON-DUFOUR X. (red.), *Słownik Teologii Biblijnej*, tł. i opracował K. Romaniuk, wyd. III, Pallottinum, Poznań-Warszawa 1985.

Katowice

ANDRZEJ WÓJCIK

KOMENTARZE — REFLEKSJE — MATERIAŁY DUSZPASTERSKIE

---

ks. Roman Bogacz

ŻYCIE WIECZNE W ŚWIETLE HBR 4, 1-13 ODPOCZYNEK I ŚWIĘTOWANIE?

Wobec zbliżającego się końca dwudziestego wieku nasila się coraz bardziej zainteresowanie kwestią końca świata. Tu i ówdzie w prasie można znaleźć różne artykuły związane z tą tematyką. Może więc warto postawić pytanie sięgające dalej. Na czym będzie polegać życie wieczne? Czy Pismo Święte mówi coś na ten temat? Nie chcemy tu przeprowadzać analizy wszystkich fragmentów Pisma Świętego mówiących o czasach eschatologicznych. Ograniczymy się tylko do małego fragmentu Hbr 4, 1-13.

OBIETNICA ODPOCZYNKU

W zaznaczonej perykopie Autor Listu nawiązuje do czterdziestoletniej wędrówki przez pustynię do Ziemi Obiecanej. Przybycie do Kanaanu ukazuje jako wejście do odpoczynku. Po wielkich trudach Naród Wybrany mógł wreszcie odpocząć. Jednak ten odpoczynek nie jest ostatecznym celem pielgrzymującego ludu. Autor wyraźnie nawiązuje do dwóch tekstów ze Starego Testamentu (Pwt 31, 7 i Joz 22, 4). Pierwszy z nich jest obietnicą wprowadzenia Izraelitów do Kanaanu, drugi zaś ukazuje jego realizację. Po zdobyciu wielu miast i dokonaniu podziału całego kraju między poszczególne pokolenia, już każdy Izraelita może wejść do swego namiotu i odpocząć. Argumentem za takim odpoczynkiem jest siódmy dzień, w którym po całym dziele stworzenia nawet i Bóg odpoczął (Hbr 4, 4; Rdz 2, 2).

Wgłębiając się w lekturę Pięcioksięgu, można mieć wrażenie, że wyzwolenie Izraela dokonuje się niemal wbrew woli tego narodu. Nawet nie bardzo potrafi docenić wielkie dzieła Boże dokonujące się na jego oczach. Gdy tylko wędrówka zaczęła być nieco trudniejsza Żydzi poczęli szemrać przeciwko Bogu i Mojżesowi. W końcu Naród Wybrany zaczął się mocno buntować. Taka postawa Izraelitów nadwyrężyła cierpliwość Jahwe, który zsyłał na buntowników różnorakie kary, nie wyłączając śmierci. Można by powiedzieć, że droga przez pustynię została posiana trupami (gr. κῶλον, hebr. קַפְּזִים) buntowników (por. Kpł 26, 30). Dodatkową karą było to, że ich trupy nie mogły być nigdy pogrzebane. Kości rozrzucone po pustyni dawały świadectwo, że nie wolno buntować się przeciw Jahwe. Oni nie mogli wejść do Ziemi Obiecanej, z wyjątkiem Jozuego i Kaleba (Lb 14, 38).

Czyżby Bóg nie był wierny swoim obietnicom dotyczącym wprowadzenia Izraela do ziemi mlekiem i miodem płynącej? Bóg jednak ciągle realizował raz dane słowo mimo, że Naród ten wielokrotnie grzeszył, buntując się przeciwko Niemu. Te grzechy stawały się jednak przyczyną gniewu Jahwe¹. Ostatecznie jednak potomkowie buntowników weszli do Kanaanu.

Pobyt na pustyni trwał aż czterdzieści lat. Był to okres konieczny dla wymarcia tego pokolenia, które wyruszyło z Egiptu. Otrzymało ono obietnicę od Boga, ale nie potrafiło uwierzyć w jej spełnienie i nie umiało do końca zawierzyć Stwórcy.

---

¹ Por. C. SPICQ, *L'Épître aux Hébreux*, t. II, Paris 1963, s. 79.

NOWA RZECZYWISTOŚĆ

Autor Listu do Hebrajczyków ostrzega swych adresatów przed podobną postawą. „Lękajmy się przeto, gdy jeszcze trwa obietnica wejścia do Jego odpoczynku, aby ktoś z was nie mniemał, iż jest jej pozbawiony” (Hbr 4, 1). Zarówno tamto pokolenie cudownie wyprowadzone z niewoli egipskiej jak i adresaci Listu są Ludem Bożych Obietnic realizowanych w historii zbawienia. Tak jak w Egipcie Bóg przyrzekł Mojżeszowi, że doprowadzi Naród do Ziemi Obiecanej i dotrzymał słowa mimo buntu niemal całego pokolenia, tak też dotrzyma wszystkie obietnice dane w Nowym Przymierzu przez Chrystusa. Podobnie też, jak podczas wędrówki Izraelitów przez pustynię, z powodu buntu przeciw Bogu, wielu utraciło prawo do udziału w dziedzictwie Jahwe — tak samo istnieje niebezpieczeństwo utraty zbawienia wśród uczestników Nowego Przymierza. Tak klarowne nawiązanie do buntu na pustyni i porzucanych na niej trupów, tych ludzi którzy byli oporni, ma na celu przestrzec chrześcijan przed podobną postawą, która także teraz mogłaby przynieść zgubne owoce.

W kontekście realizacji Bożej obietnicy wprowadzenia do odpoczynku Autor Listu dochodzi do kluczowego stwierdzenia: „A zatem pozostaje odpoczynek szabatu dla ludu Bożego” (Hbr 4, 9). Życie w wiecznej szczęśliwości przez analogię można porównać do czegoś co Biblia Tysiąclecia tłumaczy przez: *odpoczynek szabatu*. W tekście greckim został tutaj użyty jeden termin: σαββατισμός. Termin ten jest hapax legomenonem w całym Piśmie Świętym. Autor przeprowadza homiletyczną egzegezę Ps 95, 7-11: w nawiązaniu do wiersza jedenastego tego psalmu stwierdza, że zbuntowane pokolenie Izraelitów wędrujących przez pustynię nie wejdzie do odpoczynku (gr. κατάπαυσις), czyli do Ziemi Obiecanej. Słowo κατάπαυσις w Septuagincie wyraża dar Boga, którego może doświadczyć Izrael w Ziemi Obiecanej jako odpoczynek od wszystkich wrogów, występujących przeciw niemu. Ten stan dla zbuntowanego pokolenia wędrującego przez pustynię był niedostępny z powodu niedowiarstwa i nieposłuszeństwa. Równocześnie Naród Wybrany otrzymał w darze od Boga jeszcze odpoczynek szabatowy, który miał być zachowywany jako wstrzymanie się od jakiegokolwiek pracy w siódmym dniu tygodnia. Wynikał on z zawartego z Bogiem Przymierza i był obwarowany Jego przykazaniem. Świętowanie szabatu było też zapowiedzią innego odpoczynku, który będzie miał miejsce w czasach eschatologicznych.

RZECZYWISTOŚĆ SZABATU

Trzeba podkreślić, że w *Liście do Hebrajczyków* najpierw została ukazana starotestamentalna rzeczywistość odpoczynku w Ziemi Obiecanej. Jest ona

zapowiedzią pewnej nowej rzeczywistości, którą w omawianym fragmencie nazwano celowo nie *κατάπαυσις* — odpoczynek, lecz *σαββατισμός*.

Termin *σαββατισμός* trudno oddać jednym słowem. Można go przetłumaczyć poprzez stworzenie pewnego neologizmu: *szabatowanie*. Co taki termin w sobie kryje? Nie chodzi tutaj tylko o odpoczynek sobotni (święteczny). Boże przykazanie mówi wprawdzie o odpoczynku, ale hebrajski termin *menucha* oznacza nie tylko odpoczynek, ale również: ciszę, pogodę, pokój, wytchnienie. W dalszym znaczeniu można go oddać poprzez szczęście lub harmonię.

Dzień szabatu kryje w sobie jeszcze inne rzeczywistości, które warto podkreślić i przez analogię odnieść do tej rzeczywistości niebieskiej znajdującej się w perspektywie nadziei chrześcijańskiej.

Mężczyźni zwykle witają szabat w synagodze. Z wielką radością przybywają tam, aby rozpocząć dzień święty od modlitwy i zjednoczenia z Bogiem. Oczekiwanie na nadchodzący dzień święty można porównać do zgromadzenia gości weselnych, którzy wyglądają orszaku z panią młodą. Po odśpiewaniu Psalmów od 95 do 99 oraz 29 cała wspólnota zwraca się twarzą do wejścia w synagogę i śpiewa podniosłym głosem „Wejźdź do środka w pokoju, ozdobo twego małżonka; wejźdź do środka wśród radości i wiwatów; na zaślubiny Izraela, własnego ludu, przybądź o Oblubienico przybądź tutaj”². W tym samym czasie kobiety zapalają w domu świece szabasowe, które symbolizują Bożą obecność. Nakrywają do stołu, kładąc na nim wszystko co tylko w domu jest najlepszego. Po powrocie mężczyźni do domu odbywa się uroczysta wieczerza wśród modlitw i czytania słowa Bożego. W tym dniu nikt nie może być głodny i nieszczęśliwy. Ma to być dzień radości szczęścia i błęgiego spokoju.

Posługując się analogią można porównać wszystkie aspekty tak przeżywanego szabatu do życia wiecznego. Wówczas łatwiej zrozumiemy dlaczego Autor *Listu do Hebrajczyków* porównuje eschatologiczną perspektywę ludzi wierzących do błęgiego przeżywania święta szabatu przepelnionego obfitością wszystkiego, pokojem, radością i szczęśliwym zjednoczeniem z Bogiem.

ŚWIĘTOWANIE Z BOGIEM

Nawiązując do starotestamentalnego rozumienia *κατάπαυσις* *List do Hebrajczyków* ukazuje odpoczynek jako błogosławieństwo zbawienia ponieważ i Bóg odpoczął od Swego dzieła stworzenia (Hbr 4, 3-5). Zestawiając Ps 95, 7 i Hbr 4, 11 Autor zaznacza, że obietnica odpoczynku cały czas jest aktualna, a teraz jeszcze bardziej możliwa do osiągnięcia dla Ludu Bożego Nowego Przymierza.

---

² S. P. DE VRIES, *Obrzędy i symbole Żydów*, Kraków 1999, s. 93.

Hagiograf ukazuje życie chrześcijan jako pielgrzymowanie do błęgiego stanu szczęśliwości, na wzór wędrówki Narodu Wybranego. Jednak rozumienie odpoczynku w *Liście* znacznie różni się od pojmowania go w Starym Testamencie. Według Hbr 3, 7 — 4, 11 odpoczynek jest rzeczywistością niebieską, podczas gdy w Narodzie Wybranym doświadczano go jako rzeczywistość ziemską³. Chcąc zatem podkreślić różnicę jaka zachodzi między odpoczynkiem w Starym Testamencie, a tym co przypada w udziale wyznawcom Chrystusa Hbr 4, 9 mówi nie o κατάρπαισις ale o σαββατισμός, który jest darem dla Nowego Ludu Bożego. Bóg objawia w nim doskonały szabat, który nie odnosi się do posiadania ziemi, prawa żydowskiego oraz do szabatu Starego Testamentu. Jest szczególnym błogosławieństwem niebiańskim możliwym do osiągnięcia dla pielgrzymującego Ludu Bożego, polegającym na uczestnictwie w szabacie samego Boga⁴.

Eschatologiczne znaczenie σαββατισμός przekracza treści zawarte w Psalmie 95. Oczekiwanie odpoczynku niebiańskiego jest bowiem zakorzenione w myśli apokaliptycznej, a później także gnostycznej, która ukazuje doskonały odpoczynek jako cel drogi do odkupienia⁵.

Autor *Listu do Hebrajczyków* osadza tę nadzieję odpoczynku niebiańskiego w prawdach wydobytych poprzez analizę Ps 95, 7-11 i Rdz 2, 2⁶. Wyraźnie jednak ukazuje, że tym razem obietnica jest znacznie większa i doskonalsza niż ta, którą otrzymali Izraelici. Od czasu kiedy Lud Boży zmierza w kierunku σαββατισμός, przygotowanego dla tej wspólnoty wierzących, nikt nie może popaść w niedowiarstwo, czy też w nieposłuszeństwo, ponieważ obietnica została przekazana przez wiarygodnego Świadka. Tym bardziej, że ma On moc potrzebną do zrealizowania tej obietnicy.

Na czym więc będzie polegać życie wieczne? Czy będzie to odpoczynek czy świętowanie? Jak wynika z przeprowadzonej analizy Hbr 4, 1-13 czas eschatologiczny ma w sobie coś z odpoczynku zapowiadanego przez rzeczywistość ukazaną w obrazie przywołanym ze Starego Testamentu jako wejście do Ziemi Obiecanej. Jednak ta nowa chrześcijańska rzeczywistość znacznie przekracza realia ziemskie. Dotyczy przecież życia wiecznego z Bogiem. Stąd należy ją rozumieć jako wielką liturgię niebieską odzwierciedlającą w jakiś sposób liturgie ziemskie, czy te szaba-

---

³ Por. J. FRANKOWSKI, *Requies, Bonum Promissum populi Dei in VT et in Iudaismo*, „Verbum Domini” 43 (1965) s. 148-149.

⁴ Por. C. SPICQ, *L'Épître...*, dz. cyt., s. 83-84; W. BEILNER, *Exegetisches Material zum Hebräerbrief, Pastoralbriefe, Katholische Briefe I* (Vermittlung 22), Salzburg 1993, s. 102.

⁵ Por. H. BRAUN, *An die Hebräer (Handbuch zum Neuen Testament 14)*, Tübingen 1984, s. 114.

⁶ Autor *Listu do Hebrajczyków* odwołuje się tutaj do starożytnej tradycji semickiej, według której wszystko co dzieje się na ziemi jest odzwierciedleniem rzeczywistości niebieskiej. Szczególnie ta tradycja odnosi się do świętowania szabatu.

towe, czy Liturgię Nowego Testamentu. Spodziewamy się jednak, że całkowite zjednoczenie z Bogiem zaspokoi wszelkie ludzkie pragnienia i będzie pełnym szczęścia wiecznym świętowaniem.

Kraków

KS. ROMAN BOGACZ

Przemysław Dec

Z NAJNOWSZYCH BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH I HISTORYCZNYCH MASADY

Bez wątpienia faktem, z którym Masada kojarzy się najbardziej, jest dramatyczna obrona zelotów przed naporem rzymskich żołnierzy, próbujących bezskutecznie zdobyć trudno dostępną fortecę. Trwające od jesieni 73 r. aż do wiosny 74 r. po Chr. oblężenie zakończyło się, jak opisuje Józef Flawiusz, zbiorowym samobójstwem (?) 960 żydowskich rebeliantów. Poruszeni mową Eleazara, zdecydowali nie oddawać się w ręce Rzymian, lecz osobiście zadać śmierć swoim bliskim i sobie samym (*Bell* 7, 323-406).

W powszechnym mniemaniu historyczne świadectwo Flawiusza nigdy nie budziło większych wątpiwości. Tym bardziej, że mniej więcej taki przebieg wydarzeń w ogólnym zarysie potwierdziły badania archeologiczne przeprowadzone przez Yigaela Yadina w latach 1963-1964¹. Tylko w niewielkim stopniu atakowano wiarygodność relacji Flawiusza. Zastrzeżenia co do opisu oblężenia nie wykraczały zazwyczaj poza pewien kanon krytyki dotyczący całości pism żydowskiego historyka².

Również w wielu publikacjach nawiązujących do oblężenia Masady autorzy na ogół ograniczają się do ogólnego opisu wydarzeń, rzadziej poddając go głębszej analizie. Podobnie dzieje się z oceną znalezisk archeologicznych, tym bardziej, że materiały odkryte przez Y. Yadina (zwłaszcza powszechnie przyjęta interpretacja) budzą co jakiś czas pewne wątpiwości.

Ostatnio niektórzy uczeni postanowili wyrazić na temat Masady swoje własne zdanie. Izraelski archeolog Nachman Ben-Yehuda na podstawie przeprowadzonych przez siebie badań doszedł do wniosku, że dotychczasowa wiedza na temat dramatycznego oblężenia wymaga znacznej rewizji. Zasadniczy problem dotyczy

---

¹ Najbardziej znaną publikacją dotyczącą niniejszych badań jest Y. YADIN, *Masada. Herod's Fortress and the Zealot's last stand*, London 1966.

² Zob. S. J. D. COHEN, *Josephus in Galilee and Rome*, Leiden 1979, 152-160; L. H. FELDMANN, *Josephus: A Supplementary Bibliography*, New York 1986; D. RHOADS, *Israel in Revolution*, Philadelphia 1976.